

Stephanie Dinkins,
'Conversations with
Bina48', vanaf 2014,
video-installatie

DE AFFECTIE TUSSEN MENS & MACHINE

Fred Abels en
Mirjam Langemeijer –
Electric Circus,
'Dirk, the homeless
robot', 2010.

De tentoonstelling
'Robot Love' pleit voor
een liefdevolle
benadering van
robots. Want hoe je
het ook wendt of keert:
de nieuwe, betere
machinemens
komt eraan.

DOOR EDO DIJKSTERHUIS

Het woord 'robot' komt van het Tsjechische 'robota', wat zoveel betekent als 'dwangarbeid'. Robots zijn volgens die aanduiding niets meer dan slaven, mechanische horigen op z'n best.

De term werd in 1921 gemunt door de schrijver Karel Capek in het toneelstuk *Rossum's Universal Robots*. Maar al lang daarvoor werd er gedacht over zelfsturende machines. Er zijn beschrijvingen van kunstmatige vogels overgeleverd uit het oude Griekenland, uit China en Egypte. Automaten stonden hoog op het interesselijstje van uitvinders van alle tijden. Zo produceerde Leonardo da Vinci in 1495 een gedetailleerde bouwtekening van een mensachtige robot die rechtop kan zitten, zwaaien en z'n hoofd bewegen.

Lange tijd was het denken over robots idealistisch. De machines zouden ons vervelende taken uit handen nemen en het leven veraangenamen. Maar toen Hollywood zich ermee ging bemoeien veranderde de toon en kreeg robotica een overwegend negatieve bijklank. In sciencefictionfilms wordt kunstmatige intelligentie vaak verbeeld als mensvijandige kracht. Zoals boord-

computer HAL, die in *2001: A Space Odyssey* (1968) bijna de complete bemanning van het ruimteschip vermoordt of de door Rutger Hauer gespeelde ‘replicant’ die in *Bladerunner* (1982) nog langer weigert te gehoorzamen. En een graadje erger: agent Smith uit *The Matrix* (1999) en de Terminator uit de gelijknamige film uit 1984 die het voorzien hebben op de nieuwe Messias en daarmee de hele mensheid willen uitschakelen.

Die negatieve beeldvorming vindt de laatste jaren weerklank bij wetenschappers, entrepreneurs en denkers. Yuval Noah Harari waarschuwt in zijn nieuwe boek *Homo Deus* dat de technologie die we hebben ontwikkeld ons zal overvleugelen en uiteindelijk onderwerpen. Tech-bazen als Elon Musk en Bill Gates, die toch hun fortuin hebben gemaakt dankzij de zogenoemde vierde industriële revolutie, zien artificiële intelligentie als een potentieel monster van Frankenstein. En de Amerikaanse uitvinder Raymond Kurzweil doet zelf de voorspelling dat het menselijk leven zoals we het kennen in 2045 ophoudt te bestaan.

DE ULTIEME ANDER

Het doemdenken krijgt dit najaar weerwoord in Eindhoven. ‘Robot Love’, een tentoonstelling met zestig internationale kunstenaars, gaat uit van een andere, liefdevollere benadering van robots. Het stelt daarmee niet alleen het beeld bij van kunstmatige intelligentie, maar ook dat van onszelf als mensen. ‘Robot Love’, in

een voormalige melkfabriek, komt uit de koker van tentoonstellingsmaker Ine Gevers, gespecialiseerd in grote, thematische tentoonstellingen die dicht op de actualiteit zitten. De eerste was ‘Ik en de ander’ (1994) in de Beurs van Berlage, en stelde onze hang naar uniformiteit aan de kaak. Die insteek fungeerde min of meer als blauwdruk voor de volgende manifestaties, zoals ‘Niet Normaal’ (2009), ‘Ja Natuurlijk’ (2013) en ‘Hacking Habitat’ (2016). De anomalie is hierbij het uitgangspunt. Door het afwijkende of uitzonderlijke – het andere – te onderzoeken en analyseren, kunnen we volgens Gevers beter nadenken over wat de norm is.

Robots zijn wat dat betreft het ultieme andere. Of in termen van ‘Robot Love’: de ultieme ander. Want de tentoonstelling pleit voor een volwaardige en wederkerige relatie tussen mens en robot. Niet eentje van gebruik en onderwerping, alsof we met dode dingen te maken hebben. De dakloze robotzwerf van Electirc Circus, met klittend haar op zijn computergestuurde hersenpan, geeft een aanzet door medeleven op te roepen. De tweelingzussen L.A. Raeven maakten een derde zusje genaamd Annelies, dat stil in een hoekje zit weggedoken maar meteen reageert op aanraking. Deze machine hunkert naar liefde. Dat Annelies een humanoïde is, vergemakkelijkt de identificatie. Maar de connectie tussen mens en machine hoeft niet afhankelijk te zijn van het uiterlijk. De kietelmachine van Driessens & Verstapen is niet meer dan een zacht kwastje aan

nylon draden. Maar de computer die de kietelaar aanstuurt, is in staat te leren van het lichaam dat hij ‘onder handen’ heeft en kan zo heel persoonlijk worden.

Als pendant van fysieke intimiteit is er de talige interactie van *PIP*, de conversatie-robot van Ine Poppe. Het is een opgevoerde variant van geautomatiseerde hulpprogramma’s als Siri van Apple en Alexa van Amazon. *PIP* gaat alleen verder dan vragen naar je hulpwensen en verklaart je ongevraagd de liefde. En soms is zelfs zo’n expliciet statement niet nodig om emotie op te wekken. De robotarm van Zoro Feigl is een ronduit lomp stuk gereedschap. Maar door z’n niet aflatende pogingen elegant voor de dag te komen weet hij toch te vertederen.

PROEFPROCES

Gevers’ vorige tentoonstelling, ‘Hacking Habitat’ in een oude gevangenis in Utrecht, besteedde veel aandacht aan de negatieve kanten van de digitale revolutie, zoals verlies van privacy, misbruik van big data en ongebreidelde controle door een paar multinationals. Ook ‘Robot Love’ is ondanks het positieve uitgangspunt niet blind voor mogelijke valkuilen.

Meteen na binnenkomst, als we door de schubbige deuren van Adams Ponnis zijn gegaan, die ogen als levende gordijnen, stuiten we op *Hell Yeah We Fuck Die* van Hito Steyerl. Op de beeldschermen in de installatie zijn onhandig bewegende robots te zien. Het mag duidelijk zijn: die nieuwe wereldorde die ons beloofd wordt laat nog even op zich wachten. De verwor-

Felix Burger, ‘Shell Shock Syndrome’, 2014, installatie, coll. Joep van Lieshout

Hito Steyerl, 'Hell Yeah We Fuck Die', 2016 (in opdracht van het Van Abbemuseum), installatie Skulptur Projekte, Münster, 2017

Erwin Driessens & Maria Verstappen, 'Tickle Salon 2.0', 2018, robotic installatie, Next phase of the artwork commissioned by Niet Normaal Foundation. (alle werken: courtesy kunstenaars)

venheden van de robotica worden stelselmatig overschat en dat resulteert in teleurstelling. De botte titel van het werk – de vijf meest gebruikte woorden in de Engelse muziek van de laatste decennia – is te lezen als grote neonsculpturen, een uitvergrotting van domme statistiek.

met robotisering staan op 'Robot Love' de positieve effecten van de mens-machine relatie centraal. Typerend is het proefproces dat tijdens de tentoonstelling wordt gehouden tussen een bordeelhouder en een seksrobot. De vraag is of de mechanische vrouwelijke prostituee recht heeft op

gezicht te begraven in een holte. De houding is hoogst sensueel en de aanwezigheid van interactieve sensoren maakt de ervaring extra tactiel.

De ultieme vorm van interactie is de tegenstelling overwinnen en daadwerkelijk fuseren. Verschillende kunstenaars op 'Robot Love' presenteren het soort cyborgs dat hieruit kan voortkomen. Bart Hess werkt al jaren aan een oeuvre waarin planten en objecten worden verrijkt met menselijke eigenschappen. En de wezens van Margriet van Breevoort, kruisingen tussen mens, walrus en megabrein, zouden niet misstaan in het intergalactische café van *Star Wars*. Op deze manier slaat 'Robot Love' een nieuwe weg in en presenteert het technologische vooruitgang als onderdeel van de menselijke evolutie. Na het antropoceen glijden we zo het machinocéen in. Het onderscheid tussen kunstmatig en natuurlijk verdwijnt dan en de nieuwe, betere machinemens kan weer eeuwen vooruit. Dat klinkt misschien als sciencefiction, maar kijk naar de manier waarop we nu al vergroeid zijn met onze geliefde smartphone en dit toekomstbeeld is minder vergezocht dan gedacht.

De verworvenheden van de robotica worden stelselmatig overschat...

De vijftig mechanische poppen van Felix Burger zingen Bachs *Matthäus-Passion*, een van de meest emotioneel geladen muziekstukken, maar de passie mist. Hun weergave is perfect maar hol. Sensitiviteit mist ook in *Conversations with Bina48*. Stephanie Dinkins gaat het gesprek aan met deze humanoïde met het uiterlijk van een jonge, zwarte vrouw. Die blijkt zich echter totaal niet bewust van haar huidskleur en de implicaties ervan. Dit is geen zelfstandig denkende entiteit maar de creatie – en daarmee een afspiegeling – van een stel witte, mannelijke nerds.

'Robot Love' biedt overigens wel alternatieven voor het westerse perspectief dat zo dominant is binnen de wereld van robotica. Vooral Iraanse kunstenaars en schrijvers zijn op de tentoonstelling goed vertegenwoordigd. Niet zo vreemd als je bedenkt dat veel rekenkundige principes voor het eerst zijn geformuleerd door Perzische wetenschappers. Aardig weetje: het woord algoritme is afgeleid van de naam van de Perzische wiskundige Al-Chwarizmi. Maar meer dan de menselijke problemen

ervaringen die ze opdoet buiten de grenzen van haar geprogrammeerde gedrag. Het is een eerste stap naar een algehele gelijkshakeling van rechten – en dus status – van mensen en robots.

MACHINOCEEN

'Robot Love' wil ons laten nadenken over het automatisme waarmee wij onszelf, mensen, tot middelpunt van alles maken. We moeten af van die antropocentrische blik. En ook de tweedeling die ons stelt boven robots moet worden opgeheven.

De tentoonstelling eindigt veelbetekend met *Beings* van Roger Hiorns. Deze wezens zijn samengesteld uit jerrycans, slangen en auto-onderdelen. Overduidelijk een verzameling plastic, maar gehangen op ooghoogte krijgen die schetsmatige lijven met hoekige hoofden iets herkenbaars, iets menselijks.

Identificatie is de eerste stap richting liefde en in veel andere kunstwerken wordt de relatie nog intiëmer. Patricia Reis nodigt bezoekers uit om wijdbeens op een soort zitzak plaats te nemen en het

Edo Dijksterhuis is kunstkriticus

'Robot Love', 15 september t/m 2 december, Campina Melkfabriek, Kanaaldijk-Zuid, Hugo van der Goeslaan, Eindhoven; di t/m zo 11-18, do 11-21; toegang € 15,00; publicatie € 34,99 (uitgeverij Terra); robotlove.nl

Kijk op museumtijdschrift.nl voor een recensie